

Koroški Slovenci med kulturami oz. kulturama?

Težišče pričujočega prispevka je dvojezično območje na Koroškem, pravzaprav vprašanje slovenščine na Koroškem, ali bolj natančno, položaj Slovencev med kulturami oz. med kulturama, slovensko in avstrijsko (oz. nemško-avstrijsko).¹

Na avstrijskem Koroškem živi, kot je znano, slovenska manjšina, ki šteje po uradnem štetju približno 14.000 ljudi (od katerih je 12.500 državljanov Avstrije, drugi so Slovenci iz Republike Slovenije), po oceni oz. ugibanju pa je pripadnikov manjšine med 30.000 in 40.000 (Zupančič 1997). Gre za jezikovno manjšino, saj je raba slovenskega jezika najpomembnejša oznaka pripadnosti manjšini (Zavratnik Zimic 1998; Zupančič 1999: 191–192). Na drugi strani pa so vsi koroški Slovenci hkrati dvojezični, govorijo in znajo slovensko in nemško, in dvojezičnost je dandanes tudi element njihove identitete (Zavratnik Zimic 1998; Zupančič 1999: 191). Nekateri, ki se sami označujejo za koroške Slovence, imajo nemščino celo za svoj materni jezik (npr. tudi nekateri od mojih študentov).

Niso pa vsi Korošci, ki govorijo slovensko, percipirani kot koroški Slovenci, mnogi se sami nimajo za koroške Slovence. To so na eni strani ljudje, ki ne čutijo pripadnosti slovenskemu etnosu, čeprav govorijo slovensko (Vavti 2007: 169). Na drugi strani gre za dijake in dijakinje Slovenske gimnazije, ki prihajajo iz družin, kjer

se doma ne govori slovensko, in ki so se naučili slovenščine preko šole. Tretji primer so (maloštevilni) ljudje, ki se po poroki s koroškimi Slovenci naučijo govoriti slovensko (Busch 2008). To dejstvo kaže, da obstaja razen jezika še druga etnična identifikacija. Kot so pokazale različne raziskave, sta najpomembnejši oznaki »slovenstva« razen jezika poreklo staršev (ali izvor družine) in »kulturna pripadnost« ali »kulturna zavest« (Medvešek 2005; Zupančič 1999: 231).

Kaj razumemo pod pojmom »kulturna pripadnost«? Če razumemo medkulturnost »kot proces dinamičnih medetničnih odnosov v postmodernih družbah, pri katerem vsaka kultura v stiku sprejema elemente drugih kultur in hkrati ohranja svojo integriteto in avtonomijo« (Mikolič, po Žilavec-Nemec 2008: 93), se moramo vprašati, kateri kulturi pripadajo koroški Slovenci, oz. če se nahajajo načeloma med kulturama, ali nosijo v sebi del ene in druge kulture ali/in svoje lastne manjšinske kulture.

V tem kontekstu je treba pojasniti, kaj razumemo pod pojmom »kultura«. Različne raziskave identitete koroških Slovencev omenjajo vedno »pripadnost k slovenski kulturi« kot eno od pomembnih oznak pripadnosti slovenski manjšini. Vendar: s katerim pomenom kulture imamo opravka oz. kako se ta pojem operacionalizira, ni obravnavano in pojasnjeno nikjer, pojem ostaja potemtakem impliciten.

Opredelevanje termina »kultura« je toliko, kot je peska v morju. Začnemo lahko z zelo široko opredelitvijo, kakor jo razvija Mojca

¹ Kot nemško govoreča Avstrijka se identificiram z Avstrijo kot državo in z njeno zgodovino in kulturo, ki se deloma prekriva tudi z nemško zgodovino in kulturo (npr. pri literaturi). Ampak nemška in avstrijska identiteta (narod, kultura, zgodovina) sta za Avstrijce zelo jasno različni stvari.

Medvešek (2005: 108). Temeljno opredelitev jemlje iz antropologije: »nizi naučenih vedenj, prepričanj, stališč, vrednot ali idej oz. idealov, ki so značilni za posamezno družbo ali populacijo« (Ember in Ember 1990, v Medvešek 2005: 108). Avtorica dodaja še »opredelitev kulture, ki vključuje prepričanja posameznikov (religiozna, politična itd.), institucij (zakonodajne, vladne ...) in tehnologijo (veščine, opremo itd.) in je širša od nekaterih antropoloških definicij, ki omejujejo koncept kulture na interpretacijo človeške izkušnje in vedenja kot produkta pomenskih simbolnih sistemov.« Nadaljuje, da »bi/ lahko /.../ tudi rekli, da gre pri kulturi za skupke med seboj povezanih korpusov znanja o komuniciranju, vsakodnevnih življenjskih praksah, ekonomiji, organizaciji družbenih odnosov itd., ki so entitete, zakoreninjene v dejavnostih in se prenašajo med generacijami kot relativno samostojni kulturni sistemi ali 'sistemski kulturni vzorci'« (Medvešek 2005: 108). Ko avtorica v istem članku obravnava merjenja »kulturne participacije« pri pripadnikih manjšin, pa se ta termin nanaša na »udeleževanje anketiranca pri različnih dejavnostih, ki jih organizirajo manjšinske organizacije, ter spremljanje medijev v manjšinskem jeziku« (Medvešek 2005: 127).

Podobno premišljuje tudi Jernej Zupančič (1998: 255; 1999: 231), ki razume pod »objektivnimi znaki kulturno-jezikovne komponente«, ki se dajo ugotoviti na osnovi realne vključenosti ljudi v dejavnosti kulturnih društev in institucij manjšine (»je dejaven v kulturnih društvih, obiskuje slovenske prireditve«). Vendar med subjektivne znake, ki opredelijo osebni odnos ljudi k istemu pojavu, šteje: »sprejema slovensko kulturo, ima slovensko kulturno zavest«.

Zdi se torej, da pri raziskavah o identiteti koroških Slovencev spremenljivka »kultura«

kot del manjšinske identitete podrazumeva etnično razliko v prej citiranem smislu antropologije. Istočasno raziskovalci identifikirajo pojem »kultura« na praktični ravni s kulturnimi društvii. Iz tega lahko ugotovimo, da so slovenska kulturna društva nekakšna hipostaza etnične kulture, ki je komponenta etnične identitete. Vendar se vsebina te kulture nikoli ne pojasi.

Iz tega lahko izpeljemo naslednji dve ugotovitvi: 1) če je etnična »kultura« omejena na dejavnost kulturnih društev, ne gre za »sistemse kulturne vzorce«, ki obsegajo vse življenje, ampak bolj za kulturo v ožjem smislu, in sicer za literaturo, glasbo, umetnost in podobne stvari; 2) tako pojavljanje kulture je vedno znova povezano z jezikom, vezano je na izpeljavo dejavnosti v slovenskem jeziku. Iz česar izhaja, da vsebinske razlike v kulturi ni neodvisno od jezika (oz. da je vsebinska razlika v kulturi možna samo v odvisnosti od jezika).

Zato se strinjam s Reitererjem, ki nekoliko polemično piše:

Worin soll diese Kultur auch bestehen? Darin vielleicht, dass Slowenen singen: »Gori, gori na planinah!« und die sogenannten Deutschkärntner nach einer ähnlichen Melodie: »In die Berg bin i gern«?²

in dalje, da se v modernih družbah različne jezikovne skupine, ki sobivajo na enem teritoriju, kulturno ne razlikujejo (za razliko od novih migracijskih manjšin), ker so vrednote celokupne družbe univerzalne (Reiterer 1996: 85–87). V istem smislu piše Mateja Sedmak (2005: 192–193) o pripadnikih italijanske avtohtone narodnosti v slovenski Istri, da kulturne razlike med njimi in Slovenci ni in se »ne dojemajo

² V čem naj bi ta kultura obstajala? Mogoče v tem, da Slovenci pejejo: »Gori, gori na planinah!« in tako imenovani nemški Korošci po podobni melodiji: »In die Berg bin i gern«?

kot kulturno distinktivna entiteta«, ker so socializirani in živijo v istem kulturnem kontekstu (kar pa ne pomeni, da nimajo etnične zavesti).

Če torej ne gre za omenjene »skupke med seboj povezanih korpusov znanja o komuniciranju, vsakodnevnih življenjskih praksah, ekonomiji, organizaciji družbenih odnosov itd.«, ki manjšino nujno deli od večine: ali obstajajo »nizi naučenih vedenj, prepričanj, stališč, vrednot ali idej oz. idealov, ki so značilni za posamezno družbo ali populacijo« in ki jih opravijo slovenska kulturna društva? Mislim, da ja. In mislim, da so za Slovence tako evidentni, da jih niti ne izpostavljajo. Denimo slovenski kulturni praznik, ki se ga slavi tudi na Koroškem in katerega praznovanje organizirajo (med drugimi) omenjena kulturna društva. Seveda imajo tudi koroški Slovenci slovensko književnost za vrednoto. Zanimivo pa bi bilo izvedeti, kaj točno pomeni slovenski kulturni praznik koroškim Slovencem, in še bolj zanimivo, kaj drugega, specifično slovenskega, predstavlja še vrednoto ob literaturi, posebej če je to nekaj neodvisnega od jezika (kot npr. partizanstvo?).

Iz tega sledi, da gre pri »slovenski kulturni zavesti« ali »pripadnosti« za »razumevanje kulture kot proizvoda duha« (Čok 2005: 30), torej za književnost, umetnost, zgodovino itd. Koliko se v tej zvezi koroški Slovenci identificirajo npr. z »velikimi Slovenci«, kot sta France Prešeren ali Primož Trubar, pa tudi Jože Plečnik in tako naprej do Jožeta Pučnika, ali s prazniki, razen slovenskega kulturnega praznika, je vprašanje, ki nas vodi takoj k drugemu pomembnemu vprašanju: o vsebini medkulturnega pouka slovenščine v (osnovni) šoli. Dejstvo je, da dandanes večina otrok, ki so vpisani v dvojezično šolo (ki je bila ustanovljena za ohranjanje manjšine, njenega jezika in kulture), ne zna slovensko, in torej prihaja večinoma iz

nemško govorečih družin. Pouk slovenščine na drugi strani seveda podrazumeva pouk slovenske književnosti kot enega dela slovenske kulture, vključuje seveda tudi ohranjanje drugih vrednot, posebej denimo učenje podatkov iz zgodovine, ki so konstitutivnega pomena za narodno skupnost ali za Slovence kot narod. Koliko se v dvojezični šoli in pri pouku slovenščine kot materne ali drugega jezika posredujejo kulturne vrednote, tradicija, zgodovina itd., ki so osrednjega pomena za Slovence v Sloveniji – kot nekaj »svoje« ali kot nekaj »sosedovega« – to bi bil na koroškem področju zanimiv izziv za raziskovanje.

Literatura

Busch, Brigitta, 2008: Slovenščina na Koroškem: Jezik manjšine, a ne le to. Košuta, Miran (ur.): *Slovenščina med kulturami*. Celovec: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 19).

Čok, Lucija, 2005: Posameznik in jezik v medkulturnem in jezikovnem stiku. Mikolič, Vesna, in Marc Bratina, Karin (ur.): *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper: Založba Annales. 23–34.

Ember, Carol R., in Ember, Melvin, 1990: *Anthropology*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Medvešek, Mojca, 2002: Doživljanje etnične identitete prebivalcev v občini Železna Kapla-Bela. Nečak Lük, Albina, Jesih, Boris, in Wakounig, Vladimir (ur.): *Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru III. Občina Železna Kapla-Bela/Eisenkappel-Vellach*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 23–55.

Medvešek, Mojca, 2005: Dejavniki ohranjanja ali opuščanja elementov etnične identitete v medgeneracijski kontinuiteti na narodno mešanih območjih ob slovenski meji. *Razprave in gradivo* 46. 100–153.

Mikolič, Vesna, 2008: Izobraževanje in znanost. *Medkulturni dialog kot temeljna vrednota EU*. Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije.

- Reiterer, Albert, 1996: *Kärntner Slovenen: Minderheit oder Elite? Neuere Tendenzen der ethnischen Arbeitsteilung*. Celovec: Drava.
- Sedmak, Mateja, 2005: Jezikovne izbire članov etnično mešanih družin. Mikolič, Vesna, in Marc Bratina, Karin (ur.): *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper: Založba Annales. 187–212.
- Vavti, Štefka, 2007: Asimilacija in identitete v Kanalski dolini in na južnem Koroškem – primerjalni pregled. *Razprave in gradivo* 53–54. 166–177.
- Zavratnik Zimic, Simona, 1998: *Pogovori s koroškimi Slovenci. O etnični identiteti, slovenščini, dvojezični vzgoji in samopodobi*. Celovec: Krščanska kulturna zveza.
- Zupančič, Jernej, 1997: Slovenci v Avstriji: število, način poselitve, struktura, identiteta. *Geografski vestnik* 69, 1. 115–138.
- Zupančič, Jernej, 1998: Identiteta je merljiva. Prispevek k metodologiji proučevanja etnične identitete. *Razprave in gradivo* 33, 1. 253–268.
- Zupančič, Jernej, 1999: *Slovenci v Avstriji. The Slovenes in Austria*. Ljubljana: Inštitut za geografijo (Geographica Slovenica 32).
- Žilavec-Nemec, Sonja, 2008: Vključevanje vsebin medkulturnega dialoga v pouk književnosti v gimnaziji. Košuta, Miran (ur.): *Slovenščina med kulturami*. Celovec: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 19). 92–97.
- Ursula Doleschal
Univerza v Celovcu
ursula.doleschal@uni-klu.ac.at

Medkulturna slovenistika v Sombotelu

Cilj prispevka je izdelati ali vsaj nakazati najpomembnejše aspekte in smernice medkulturnega jezikoslovnega razmišljanja, oblikovati vprašanja v zvezi z njimi ter načrtovati možen profil medkulturne paradigme jezikoslovja v medkulturni slovenistiki na Oddelku za slovansko filologijo v Univerzitetnem središču Savaria.

Naloga medkulturne slovenistike na Oddelku za slovansko filologijo. Medkulturna slovenistika v Univerzitetnem središču Savaria v Sombotelu ima izjemno pomembno vlogo pri usvajanju in ohranjanju maternega jezika slovenske manjšine, pri uzaveščanju narodnostne pripadnosti in razvijanju kulturne identitete ter sožitja med večinskim narodom in narodno manjšino. Uresničevanje teh nalog razširja program sombotelske slovenistike, ki želi postati središče narodnostnega in medkulturnega življenja. To pomeni,

da bi poleg izobraževalne funkcije še povezovala, ohranjala in razvijala tudi narodno skupnost. Spoznavno jezikoslovje prinaša vedno več opozoril o odločilnem pomenu jezikovnega znanja in medkulturnih vednosti za smiselno preživetje v novonastalih okoliščinah čezmejnega pretoka delovne sile, informacij, znanja, kulture itd. Jezikovno znanje in medkulturne vednosti ne nudijo le realnih možnosti za družbeno uspešnost in kakovostno življenje v novi integracijski stvarnosti, marveč tudi posamezne možnosti, kot je npr. sposobnost besednega urejanja lastne izkušnje in odnosa do realnosti, do stičnih jezikov v skupnosti, do lastne in druge skupnosti, ki prispevajo tudi k skladnemu čustvenemu in duhovnemu razvoju. Ta spoznanja s področja medkulturnega sporazumevanja smo upoštevali pri načrtovanju prvo- in drugostopenjskih izobraževalnih programov na slovenistiki, tj. pri programih narodnostni učitelj, filolog, prevajalec in tolmač. In sicer: